

**CZERWIEC** 2022

# INSPIRACJE



## ANEKS

**WRAŻLIWOŚĆ I POTRZEBY  
EMOCJONALNE DZIECI W  
WIEKU PRZEDSZKOLNYM**

---

---

**AGNIESZKA PIETRUSZKO**

# Wrażliwość i potrzeby emocjonalne dzieci w wieku przedszkolnym

Agnieszka Pietruszko

## Wrażliwość jako istota postrzegania świata.

Wrażliwość jest istotną zdolnością postrzegania i odbierania świata. Mały człowiek, obserwujący świat i uczący się funkcjonowania w nim często narażony jest na wiele bodźców wobec których musi znaleźć swoją drogę życiową. Z obserwacji praktycznych wynika, że dziecko czuje więcej niż dorosły człowiek i już we wczesnym okresie uczy się różnych sposobów zachowania. Dzieci intuicyjnie czują coś bardziej mimo, że czasami nie umieją do końca tego przekazać. Jednym ze sprawdzonych sposobów poznawania dziecięcego świata jest rysunek wykonany przez dziecko. Wykonane prace są ważne, można z nich wiele wyczytać i dowiedzieć się o najmłodszych.

W różnych momentach ukazuje się ciekawość świata dziecka i jego zainteresowanie. Dzieciństwo to piękny okres, dlatego nie przeoczmy ważnych momentów i nie przyspieszajmy niczego. Dziecko szybciej niż myślimy stanie się nastolatkiem, potem osobą dorosłą, ale zanim to nastąpi pozwólmy cieszyć mu się każdą, dziecienną chwilą i zabawą. Uczmy je, ale nie zabierajmy mu lat dzieciństwa. Im więcej zabawnych, wymyślonych i niestworzonych sytuacji, tym łatwiej będzie mu poznać siebie i wiedzieć na co może sobie pozwolić.

## Edukacja i rola nauczycieli

Nauczyciele towarzyszą dzieciom cały czas, ale ich obecność powinna być niezwykle delikatna i empatyczna. Nauczanie oznacza pomoc dziecku w samokształceniu, zgodnie z jego osobistymi motywacjami. Twórczość wyznaczona przez prace jest otwartym i wrażliwym obszarem porozumienia z drugim człowiekiem. W środowisku pełnym bodźców stymulujących wrażliwość i wyobraźnię niezwykle ważne jest przeżywanie doświadczeń osobistych dziecka. Dużą rolę odgrywają czynniki zewnętrzne jak stosunki międzyludzkie, poczucie wolności i całe środowisko. Ogromne znaczenie ma nie tylko wychowanie, ale i aktywność twórcza dziecka, a także stworzenie mu odpowiednich warunków do działania.

## Spróbujmy zrozumieć ich świat

Wspaniałym doświadczeniem dorosłego jest poznanie i zrozumienie świata najmłodszych. Aby zrozumieć ich świat, każdy z nas przywołuje wspomnienia czasu i doświadczeń gdy był dzieckiem. Wystarczy poświęcić swój czas i dokładnie wysłuchać dzieci. Zrozumienie ich dziecięcego świata, spowoduje lepsze funkcjonowanie również nas jako dorosłych w przyszłości. Im więcej czasu poświęcimy dziecku, tym lepsze osiągniemy efekty wychowawcze. Obserwujmy dziecko i jego wrażliwość na świat, płynność i mobilność myślenia, osobistą oryginalność, zdolność do przeobrażenia rzeczy, do analizy i syntezy. Twórczość należy kształtować i rozwijać, aby potem uczynić je twórcami.

W praktyce widzimy, że dzieci w wieku przedszkolnym uwielbiają bawić się w kąciakach tematycznych takich jak: kuchenny, sklepowy, fryzjerski (dot. zawodów

dorosłych) czy również kącik przyrody i badawczo – eksperymentalny. Dzieci lubią też konstruować budowle z klocków, wykorzystując swoją wyobraźnię i często nawet zadziwiają dorosłych.

### **Dzieci potrzebują zabawy dla wyrażenia siebie**

Odpowiednie zabawki i zabawy spowodują lepszy ich rozwój. Pozwolenie na dobrą zabawę w dzieciństwie, ułatwi lepsze i spokojne przejście do następnego etapu życia. Najmłodszy zauważają każdy szczegół i są wrażliwe na zmiany. Gry i zabawy ruchowe pozwalają na aktywność fizyczną, ale też umysłową, ponieważ już najmłodszy potrafią sami twórczo wymyślać i przekształcać zabawy. To doskonale kształtuje ich wrażliwość.

### **Dajmy dzieciom poznać świat przez ich zdziwienie, zamyślenie, zastanowienie, zaskoczenie ...**

Rolą dorosłego jest pomoc dziecku w rozpoznawaniu cech jego charakteru. Czerpmy radość z tego co najmłodszy robią. Spróbujmy nauczyć ich radzenia sobie z wyzwaniami i sytuacjami trudnymi. Odkrywajmy dziecięce talenty. Spróbujmy spokojnie przygotować dzieci do życia dorosłego. Sprawdzonymi w praktyce metodami jest: wyjaśnianie dzieciom, co to jest nadwrażliwość, np. na powstałe sytuacje. Dawanie dzieciom czasu, aby małymi krokami szły do przodu i podkreślanie ich sukcesów, uważanie na słowa i dochowanie ich „tajemnic”. Stosujemy swobodną zabawę w odgrywanie wybranej roli, np. robimy plan działania, zachęcamy, ale bez zmuszania ich do określonego działania. Z drugiej strony jeśli u dziecka jest widoczny niski próg wrażliwości, to należy wtedy je motywować i zachęcać, np. do próbowania własnych sił, znalezienia chęci i radości z wykonywanych czynności.

Nie powinniśmy pokazywać dziecku obaw i lęków, ale również nie lekceważmy uczucia strachu. Warto dodawać im otuchy, najlepiej ciepłymi słowami i wiarą w ich siły. Można ćwiczyć także sytuacje, których dzieci się obawiają, aby je wzmocnić. Warto czasami zachęcać do podejmowania ryzyka, oczywiście w granicach rozsądku.

Stosujemy zabawę w tworzenie „bałaganu” czy wcielamy się w rolę kogoś pewnego siebie np. króla. Starajmy się szanować przy tym uczucie dziecka, podnosić na duchu, zamiast nadmiernego pocieszania go zaistniałą sytuacją. Również rozmowy z dziećmi wiele dają, poruszamy ważne i trudne tematy np. braku poczucia bezpieczeństwa i spotykanych niebezpiecznych wręcz sytuacji.

### **Dzieci uczą się od siebie i chcą współpracować**

Dzieci poznają się wzajemnie, chcą uczyć się od siebie, opiekować sobą. Warto im pozwolić na takie zachowania. Dzieci lubią się ze sobą przyjaźnić. Oprócz własnej rodziny dziecko chce żyć wśród rówieśników i innych dorosłych. Stosunek do innego człowieka jest efektem poprzednich doświadczeń i odgrywa ważną rolę w procesach postrzegania siebie i innych. Te czynniki wpływają na rozwój zdolności empatycznych.

Najmłodszy są bardziej odpowiedzialni, pewni siebie, lubiani i otwarci. Wykazują większą chęć pomocy innym. Lepiej ich rozumieją, są troskliwi i delikatniejsi. Stosują prospołeczne sposoby rozwiązywania problemów w stosunkach interpersonalnych. Dzieci potrafią być zgodne i umieją rozwiązywać konflikty. Chętniej rozpoznają i nazywają emocje. Czują mniejszy niepokój i rzadziej zamykają się w sobie.

### **Pozwólmy dzieciom spojrzeć na świat ich własnymi oczami, bo warto poznać świat przez ich emocje i przeżycia.**

Dzieci opisują własnym językiem powstałe zdarzenia i sytuacje. Istotna tu jest interpretacja świata dziecka i jego pytania, a przy tym „najcenniejszy” na świecie jest uśmiech dziecka towarzyszący temu procesowi. Poznanie świata przez dziecko następuje poprzez różne emocje i przeżycia, takie jak radość, śmiech, ale też zamyślenie, zdziwienie, zaskoczenie. Pięknem wrażliwości najmłodszych nie jest tylko uśmiech, radość, ale również przeżywanie smutku, zamyślenia, zastanowienia, a nawet złości. Najmłodszy mają w sobie różne talenty i zdolności, wsparte genami, a następnie kształtowane w trakcie ich rozwoju.

Powinniśmy rozmawiać z dziećmi na różne tematy, w sposób dla nich łatwy i zrozumiały, odpowiednio przygotować dzieci np. na nowy etap przedszkolny. Rozstanie i pozostawanie w nowym środowisku przedszkolnym. Warto ustalić z dzieckiem kilka zasad, jak np. krótkie, specjalne pożegnanie oraz przyjścia o danej porze. Pamiętając przy tym, że lepiej przyjść wcześniej niż później od ustalenia z dzieckiem.

Pod wpływem wychowania, dziecko zaczyna być zdolne do samokontroli zachowania. Proces od kontroli zewnętrznej do samokontroli trwa długo i wymaga wysiłku ze strony dziecka i dorosłego. Ważna jest samodzielność dziecka. Zachęcanie do jak największej samodzielności i chwalenie za jego osiągnięcia. Ważna jest samodzielność podczas ubierania się, korzystania z toalety, spożywania posiłku, w tym używania sztućców odpowiednich do wieku dziecka. Zachęcanie do czynności powoduje w najmłodszych większą siłę i motywację do działania. Czują zadowolenie, że wreszcie mogą to zrobić same i pochwalić się innym, rówieśnikom i dorosłym. W życiu zdarzają się też trudne, smutne sytuacje. Dobrze by było, aby dzieci nie uczestniczyły w cierpieniach takich, jak choroby, wojny, a jeśli już tak się dzieje powinniśmy, w miarę możliwości, starać się wyjaśniać na ich dziecięce sposoby i umilać im ten czas.

### **Warto przyjrzeć się dokładnie dzieciom i poświęcić im swój czas.**

Rodzice mają największy wpływ na swoje pociechy. Jedni uczestniczą w pełni w ich życiu, kształtując nawyki i zachowania. Inni chętnie powierzają je innym, pod opiekę i oczekują właściwego wychowania. To drugie zachowanie jest niewłaściwe, ponieważ zdecydowanie lepiej jest kształtować i wychowywać swoje dzieci, przekazując własne czy zapożyczone treści oraz wzbogacać je swoim i dobrym przykładem.

Jednym ze sprawdzonych sposobów kształtowania najmłodszych jest wychowanie przez czytanie. Dzieci chętnie słuchają i wybierają kolorowe książeczki, czasopisma czy gazetki, a następnie same sięgają po nie i zaczynają czytać. W książkach znajdziemy dla dzieci różne formy do wyboru: bajki, baśnie, opowiadania czy wierszyki.

Dla tych najmłodszych 0 – 4 lat można zaproponować np. „Wiersze i bajki” J. Brzechwy, „Miś Uszatek” Cz. Janczarskiego, „Lotta z ulicy Awanturników” A. Lingren, „Śpiąca wierszyki” J. Papuzińskiej, „Opowiadania z piaskownicy” R. Piątkowskiej lub „Wiersze dla dzieci” J. Tuwima.

Dla tych trochę starszych 4 – 6 lat: „Baśnie” H. Ch. Andersen; „Pięciopsiaczki” W. Chotomska; „Pinokio C. Collodi, „Emil ze Smalandii” A. Lingren i inne jego bajki; „Przygody Koziołka Matołka” K. Makuszyński; „Kubuś Puchatek” A. A. Milne, „Chatka Puchatka”; lub „Wiersze” D. Wawilów.

Książki dla najmłodszych napisano w okresie epidemii:

„Zuzia w czasie pandemii” Liane Schneider; „Jeżyk Bartek zostaje w domu” Marta Mytko; „Leśne skrzaty i wielka woda” Małgorzata Grabiec; „#COVIBOOK — czyli porozmawiajmy o emocjach” Manueli Molina-Cruz; „Masz tę moc!” Agnieszka Frączek. Wydawane są audiobooki i nagrania z filmami, aby owoić okres epidemii. Sama również piszę bajki dla przedszkolaków.

### **Wrażliwość i potrzeby emocjonalne dzieci w wieku przedszkolnym w sytuacji epidemiologicznej**

Okres epidemii w Polsce i na świecie określił zachowania i trudności dorosłych, ale także problemy w zachowaniu najmłodszych. Nauka zdalna pokazała, że dzieci lepiej funkcjonują z grupą rówieśniczą w placówce edukacyjnej. Chętnie bawią się ze sobą, w dwie lub więcej osób. Umieją się też wspierać, pomagać sobie, często w sytuacjach zagrożenia, np. gdy ktoś zabrał zabawkę należącą do jego przyjaciela to za wszelką cenę chcą zdobyć i oddać mu. W ten sposób nawiązują się relacje koleżeńskie – przyjacielskie. Przebywając w domu dzieciom początkowo podoba się obecność najbliższych, ale z biegiem czasu tęsknią do rówieśników i innych dorosłych. Dzieci starsze zaczynają być smutne i chcą wrócić do normalnego trybu życia, który znały wcześniej. Zachowania takie potwierdziły obserwacje najmłodszych w wieku przedszkolnym, ich prace plastyczne wykonane po edukacji zdalnej lub na konkursy. Pedagodzy są zdania, że dzieci jako wyjątkowo wrażliwe osoby trudno zniosły okres izolacji i z wielką radością wróciły do przedszkola.

Wszyscy zostaliśmy zaskoczeni przez epidemię. Sytuacja była nowa i pełna wątpliwości. Po pierwszym okresie zaskoczenia, niewiedzy i obawy o własne zdrowie szybko pojawiła się refleksja co dalej z pracą i dziećmi, które my jako nauczycielki przedszkola traktujemy jako „naszych” najbliższych. Zarządzony ogólnie lockdown zmusił nas nauczycielki przedszkola do zmiany sposobu funkcjonowania. Nikt nie był gotowy na takie zmiany. W przepisach oświatowych też zaczęły się zmiany. Przeszliśmy na nauczanie zdalne, cokolwiek to miało oznaczać i jak wyobrażałyśmy sobie realizację tego zadania.

W szybkim czasie musiałyśmy sobie poradzić z trudnościami technicznymi, ponieważ naszym największym wyzwaniem była edukacja przedszkolaków w kontakcie zdalnym. Zadanie było bardziej trudne, ponieważ nie miałyśmy żadnego doświadczenia i należało mieć też świadomość, że musimy uwzględnić w tej sytuacji potrzeby rodziców i często rodzzeństwa, które też pracują zdalnie. Sprawy techniczne były niemniej ważne, ale chciałyśmy się skupić na merytorycznej zawartości wysyłanych materiałów i opracowanie sposobu ich przekazywania. Dzieci codziennie otrzymywały materiały do wykorzystania w godzinach porannych, które również mogły wykorzystać w ciągu całego dnia.

Materiały składały się z części językowej jak piosenki, wiersze, bajki oraz z ćwiczeń ruchowych jak gimnastyka, teatrzyki, dramy, itp. Przeważnie w każdej części starałyśmy się przekazać pomysły na zabawę i spędzenie czasu wolnego jak muzyka relaksacyjna, wybranie się na wycieczkę do ciekawego miejsca, zaproponowanie pracy plastycznej

w różnych technikach, itp. Nagrywałyśmy własne filmiki jak np. rysowanie na ekranie. Polecałyśmy również zapracowanym rodzicom witryny i blogi internetowe m.in. prowadzony przez mnie pt. „Pomysłowa Nauczycielka” z inspiracjami w spędzaniu czasu z dziećmi bez zbędnej straty czasu.

Wiedziałyśmy, że rodzice często nie mają czasu realizować całego dziennego planu pracy. Uznałyśmy, że warto pomóc rodzicom, aby po wykonaniu zdalnej pracy zawodowej, podpowiedzieć i ułatwić im pracę z dzieckiem.

W jednym tylko przypadku spotkałyśmy się z zdecydowaną negatywną reakcją rodziców, ale wynikało to z potraktowania otrzymanych materiałów jako obowiązku do ich „przerobienia”.

Zdarza się, że edukacja przedszkolna w czasie nauki zdalnej, gdy nie jest obowiązkiem to nie jest przez większość poważana, a co za tym idzie nie ma informacji zwrotnej od rodziców. Dorośli zaczynają nie mieć czasu, nie przekazują swoim dzieciom lub mają po prostu dosyć kontaktu zdalnego.

Niestety praca zdalna spowodowała brak kontaktu z nauczycielami, a w następstwie różne zachowania dzieci po powrocie do przedszkola. Zdarza się, że rodzice, zniecierpliwieni sytuacją epidemii zaczynają traktować placówki przedszkolne po prostu jak „przechowalnie”.

Na szczęście byli też tacy rodzice, którzy wykazywali zainteresowanie otrzymanymi materiałami i korzystali na bieżąco z nich w pracy z dziećmi. Otrzymywałyśmy wiele podziękowań z powodu naszego zaangażowania, a także filmy, zdjęcia i relacje zwrotne pokazujące dzieci i ich prace wraz z informacjami, czego się dziecko dowiedziało i nauczyło. Spragnione kontaktu chętnie wykonywały polecenia i prosiły o przekazanie swoich prac do „swojej Pani”, za którą na pewno już tęskniły.

Ten codzienny kontakt był bardzo ważny, ponieważ umacniał w dzieciach wiarę o dbaniu i pamiętaniu o nich i pokazywał, że jest to tylko sytuacja przejściowa. Szczególnie cenne były reakcje dzieci, które znudzone przebywaniem w domu i ograniczeniem wychodzenia na zewnątrz, traktowały swoją pracę jako nić porozumienia i kontakt z ulubionymi nauczycielkami i rówieśnikami.

W czasie lockdownu oprócz pracy zdalnej dla dzieci, które musiały jeszcze pozostać w domach, równolegle prowadziłyśmy nauczanie stacjonarne dla dzieci medyków i innych pracowników.

Wreszcie powrót do przedszkola był wielkim szczęściem dla dzieci i dla nauczycielek. Gdy już wszystko w miarę wracało do „normalności” i mogliśmy się już spotkać. Było wiele radości i uścisków. Oczywiście niezwykle trudne było przekazać dzieciom konieczność zachowania „dystansu”.

W pandemii zmieniły się też praktyki przedszkolne. Organizacja wspólnych uroczystości przedszkolnych została ograniczona do imprez we własnych grupach. Nie przychodzą do grup rodzice w ramach akcji „Czytania dzieciom” i zewnętrzni animatorzy przedstawiający teatryki i koncerty. Teraz aktywności te zostały zamienione na uroczystości zdalne, oglądane przez dzieci na tablicy multimedialnej. Dalej brakuje takich spotkań jak wyjścia do teatru czy organizacji wycieczek, które wzbogacają życie przedszkolne.

Staramy się też zastępować wszelkie aktywności pracą własną, organizujemy udział w konkursach zewnętrznych np. „Warszawa dawniej i dziś”, „Ozdoba choinkowa” poprzez wysyłanie prac dzieci, a one cieszą się otrzymanymi nagrodami i dyplomami. Szczególnie ważnym był konkurs „Wirusa w koronie kredką przegonię”, który pokazał reakcję dzieci na sytuację i różne podejście do tematu. Spośród wielu ciekawych prac została wybrana praca niezwykle, wrażliwej dziewczynki, która pokazała w niej wszystkie emocje związane z wirusem. Ta praca została nagrodzona, a laureatka bardzo ucieszyła się z dyplomu i nagrody.

Najbardziej motywują rodziców trudne zadania do wykonania i pochwalenia się osiągnięciami jak w zadaniach w projektach eTwinning np. wykonanie wspólnych projektów polskich lub zagranicznych. Dzieci i ich rodzice są zadowoleni ze wspólnych prac, które znajdują się w jednym miejscu razem z pracami innych dzieci z różnych krajów m.in. z Turcją. Tematami wspólnych projektów było zdrowe odżywianie, edukacja ekologiczna, poznawanie innych krajów, różne zabawy, gry i zajęcia w przedszkolu, zajęcia matematyczne jak np. kodowanie, itp. Projekty edukacyjne to m.in. „From past to future”, „Healthy food, healthy children”, „Use your mind Learn Play”.

W okresie świątecznym dzieci z przedszkoli mogły nauczyć się pomagania innym poprzez branie udziału w zorganizowanych akcjach charytatywnych: np. „Prezent pod choinkę” - przygotowanie paczek świątecznych dla potrzebujących dzieci z Białorusi, Ukrainy i Rumunii. Mogły też nauczyć się pomocy chorym dzieciom lub zwierzętom w schroniskach. Po zakończeniu akcji przedszkole otrzymało specjalne dyplomy uznania, a wszyscy mogli mieć radość z pomocy i to w trudnych czasach. Dzieci niezwykle chętnie biorą udział w przygotowaniach, które prowadzą do „życia normalnego” i szczególnie doceniają je w sytuacji epidemii.

Edukacja zdalna jest nadal i może na długo pozostać w kraju i na świecie. Staramy się maksymalnie zachować „normalność”. Wiadomo, że dzieci szybko umieją się dostosować i szybko reagują na zmiany.

Teraz jeszcze w pełni nie wiemy jak taki sposób życia odbije się na psychice dzieci. Rozmawiamy z najmłodszymi o problemach na ich poziomie zrozumienia. Dzieci często obawiają się szczepień, ale i chwalą się, że właśnie zostały zaszczepione. Dla wszystkich jest to trudna sytuacja, ale robimy wszystko, żeby dzieci dobrze się czuły i nie traciły swojego dzieciństwa. Na bieżąco warto rozmawiać o dziecięcych odczuciach i potrzebach. Pozwalajmy dzieciom dokonywać wyboru. Okażmy szacunek dla dziecięcych zmagających. Bez zadawania zbyt wielu pytań. Warto mówić do dziecka bez używania słowa „nie”, ponieważ lepiej wtedy reaguje i nie wykonuje poleceń odwrotnie. Warto tworzyć sytuacje, w których dzieci spojrzą na siebie inaczej. Kiedy dziecko zaczyna postępować według starych, niewłaściwych nawyków, należy wyrażać swoje uczucia i oczekiwania.

Trudnym doświadczeniem również jest współpraca między nauczycielami w okresie epidemii. Choć w edukacji zdalnej relacja między nami zaczęła się rozwijać i zaczęłyśmy ze sobą lepiej współpracować i bardziej na siebie liczyć. Wsparcie w jednej grupie między nauczycielami – zmienniczkami było coraz lepsze. Jednak po powrocie do placówki w natłoku innych zdarzeń, z czasem związki te zaczęły się rozluźniać.

Dobre zrozumienie i współpraca jest wyjątkowo ważne, nauczyciele powinni dawać dobry przykład ponieważ najmłodszy uważnie to obserwują, a i rodzice szybko oceniają. Może sytuacja ta wynika z faktu, że zawsze na odległość pewne sytuacje inaczej wyglądają i mamy więcej czasu na skupienie się na relacji z drugim człowiekiem.

### **Uchwycenie cennych chwil z życia dziecka**

Wartościowe jest uchwycenie na fotografii dziecięcych chwil i momentów, aby później móc wspominać. Poprzez zabawę, rozmowę, obserwowanie najmłodszych można uchwycić na zdjęciach ich dzieciństwo, aby później widziały jakie chwile przeżywały. Zdjęcia pokażą dorastanie dziecka i zdobywanie różnych umiejętności. Te wszystkie chwile warto zatrzymać dla wspomnień całej Rodziny. Fotografowanie chwil, momentów życia dzieci sprawia im wiele radości. Dzieci mogą sięgnąć i zobaczyć swoje zdjęcia, mogą zobaczyć jak wyglądało i jakie były okoliczności przedstawionej na zdjęciu sytuacji w przeszłości. Często te chwile zaczynamy dopiero doceniać z upływem czasu. Najciekawsze ujęcia powstają w niezaplanowanych momentach. Warto pokazywać dzieciom też fotografie dzieci z całego świata, aby w ten sposób pokazać im inny świat.

Rysunki dziecka zmieniają się przez lata, dzieci z pokolenia na pokolenie zmieniają się i pokazują coraz więcej elementów ze swojego życia. Często są to tematy dotyczące poważnych spraw, wydawałoby się ze świata dorosłych. Pokój, szacunek, miłość, odpowiedzialność, szczęście, współdziałanie, uczciwość, pokora, tolerancja czy jedność. Już przedszkolak pokazuje swój świat wartości.

Najbardziej odwzorowują ich wrażliwość szczególnie w okresie epidemii. Dziecko po rozmowie z dorosłym może odwzorować to co przeżywa. Często w nieoczekiwanym momencie przedstawia na swoich rysunkach. Dzieci w wieku przedszkolnym potrafią już narysować emocje, uczucia, sytuacje i momenty oraz epidemię ze szczegółami jak maseczki, wirusy, apteczka pierwszej pomocy i itp.

### **Szanujmy świat dzieci i ich wrażliwość**

Wrażliwość dziecka jest jednym z ważniejszych cech jego charakteru. Dzieci widzą i czują więcej. Proces ich dojrzewania jest długi, ale często wrażliwość kształtuje ich osobowość i determinuje zachowania w przyszłości.

Wrażliwość jest darem, która również ma swoją cenę. Tacy ludzie częściej cierpią, ale przy tym są otwarci, nie tylko na siebie, ale też na innych. Dar dostrzegania wielu pięknych stron otaczającego świata jest nie zawsze widoczna dla każdego. Zadaniem dorosłych jest tak pokierować dzieckiem, żeby nie straciło swojego daru wrażliwości.



## Literatura

1. Alberoni F., O przyjaźni, Wyd. Instytut Kultury.
2. Al.-Khamisy D., *Edukacja przedszkolna a integracja społeczna*, Wyd. Akad. „Żak”.
3. Bailey B., *Łatwo kochać, trudno dyscyplinować.*, Wyd. Rebis.
4. Chermaet – Carroy S., *Zrozum rysunki dziecka, czyli jak interpretować rysunki małych dzieci*, Wyd. Ravi.
5. Faber A., Mazlish E., *Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały. Jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły*, Wyd. Media Rodzina.
6. Filipczuk H., *Potrzeby psychiczne dzieci i młodzieży*„. Instytut Wydawniczy CRZZ.
7. Goleman D., *Inteligencja emocjonalna*, Wyd. Media Rodzina.
8. Gruszczyk – Kolczyńska E., Zielińska E., *Wspomaganie rozwoju umysłowego trzylatków i dzieci starszych wolniej rozwijających się*, Wyd. WSIP.
9. Korczak J., *Jak kochać dziecko. Prawo dziecka do szacunku.*, Wyd. Akademickie „Żak”.
10. Koźmińska I., Olszewska E., *Wychowanie przez czytanie*, Wyd. Świat Książki.
11. Kwieciński Z, Śliwerski B., (red.), *Pedagogika cz. 1*, podręcznik akademicki, PWN.
12. Lewis D., *Jak wychowywać zdolne dziecko*, Państwowy Zakład Wyd. Lekarskich.
13. Miksza M., *Zrozumieć Montessori, czyli Maria Montessori o wychowaniu dziecka*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
14. Mroczek A., *Książka o fotografowaniu dzieci*, Wyd. Znak.
15. Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Wyd. Akademickie Żak.
16. Pankowska K., *Pedagogika dramy. Teoria i praktyka*, Wyd. Akademickie Żak.
17. Piaget J., *Jak sobie dziecko wyobraża*, PWN.
18. Poland J., *Wrażliwe dziecko*, Wyd. Rebis.
19. *Fotografia. Jak lepiej fotografować, radzi John Hedgeco*, Wyd. „Arkady”.
20. Tillman D., Hsu D., *Wchodzenie w świat 3-7 lat Program edukacyjny*, Wyd. WSIP.
21. Ziemska M. „Rodzina a osobowość”,. *Wiedza Powszechna*.
22. *Rola opowiadania w kształceniu językowym.*, Autor nieznany.
23. *Dziecko twórcą Piageta J.; Twórczość i postawa twórcza.*, Autor nieznany.
24. Way B., *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży*, Wyd. WSIP.
25. Wadsworth B., *Teoria Piageta - poznawczy i emocjonalny rozwój dziecka*, WSiP.
26. Wiśniewski J., *Uczucia. Dziecinne opowieści o tym, co najważniejsze*, Wyd. Tadam.
27. (Pod red. Brzezińskiej A.). *Dziecko wśród rówieśników i dorosłych*, Wyd. Zysk i s-ka.
28. (Pod red. Klus – Stańska D.) *Świąty dziecięcych znaczeń*, Wyd. Akademickie Żak.
29. (Pod red. Vasta R.), *Psychologia dziecka*, Wyd. WSIP.
30. (Pod red. Aronson E.), *Psychologia społeczna*, Wyd. Zysk i s-ka.